

ZÜRICH

”Gadji beri bimba glandridi lauli lonni cadori gadjama bim beri glassala ...”

När Hugo Balls mässande ljuddikt med de till synes betydelselösa orden uppfördes på Cabaret Voltaire i Zürich sommaren 1917 betydde det höjdpunkten i hans dadaistiska karriär. Ball har själv berättat hur han iklädd stela, kubistiska pappkläder målade i starka färger och med en hög schamanliknande hatt rycktes med av stavelsernas entonighet, så att en uråldrig predikares röst plötsligt framträdde. De suggestiva icke-orden skapade som ur sin egen djupaste alkemi en klagande, sjungande rytm.

En ny konstform, den abstrakta ljuddikten, var född. Sex decennier senare använde Talking Heads samma dadapoem som text till låten ”I Zimbra” på LP:n *Fear of Music*, 1980. Fortfarande finns mängder av klipp på YouTube från livespelningar i Rom och London, där de märkliga orden – nu till David Byrnes och Brian Enos musik – åter föder sin egen rytm.

Precis som företeelsen dada, som efter starten i Zürich 1916 snart flyttade vidare till Paris och Berlin, har även dadaisternas stamlokal Café Odeon hållit ställningarna dom legendarisk, historisk mötesplats för första världskrigets avantgarde. Och som en av stans självklara, inkörda träffpunkter av idag, öppet till fyra en lördagsnatt.

Egentligen var det en slump, skriver Hans Richter i *Dada: Kunst und Antikunst* (1964), att dadaisterna alls började gå på Café Odeon (som i schweizertyskan betonas på första o:et, uttalat som ett långt å). Första stamhaket var istället det större och tjugigare Café de la Terrasse. Men på grund av en strejk bland servitörerna där, som de självklart politiskt röda gästerna sympatiserade med, flyttade alla vidare till Odeon som då var ett präktigt jugendkafé av wienersnitt med eget bageri i källaren och biljardbord en trappa upp.

Kretsen kring dada svällde snabbt. Stamborden upptog snart större delen av kaféet mot Rämistrasse. Förutom Cabaret Voltaires grundare Hugo Ball, vars ambition var att ”visa världen att det finns oberoende människor – bortom krig och nationalism – som lever för andra ideal”, fanns i kärntruppen även hans

hustru, sångerskan Emmy Hennings. Där fanns den energiske kosmopoliten och manifestörförfattaren Tristan Tzara som senare tog över Balls ledande roll, liksom konstnärerna Marcel Janco och Hans Arp som formade slagkraftiga, modernistiska affischer, scenografier, masker och scenkläder. Till järngänget hörde också den engagerade läkaren och Junganhängaren Richard Huelsenbeck.

Men neutrala Zürich – staden i icke-krigets mitt – drog under första världskrigets år till sig mängder av konstnärer och intellektuella. På Spiegelgasse, snett emot Cabaret Voltaire, bodde Lenin, även trägen gäst på Odeon. Högre upp på Rämistrasse hade James Joyce med familj sin bostad. Författaren till *Ulysses* – som under krigsåren i Zürich fick *Porträtt av konstnären som ung* och dramat *Exiles* publicerade – syntes ofta på Odeon. Liksom skulptören Giacometti, författaren Remarque, dirigenten Toscanini.

Många intellektuella flyktingar, som tyske samhällskritikern Klaus Mann, vistades i Zürich – och gick på Odeon – även under andra världskriget. Men det är den förtätade kreativiteten under det första, som fortfarande dominerar bilden av staden och det legendariska kaféet. På 1950-talet förvandlades stället till oglamoröst vardagsrum för tidens unga, som i krigets spår bodde trångt. Ytterligare några decennier senare drabbades kaféet av Zürichs liberala narkotikapolitik. Bellevueplatz intill var ett av knarkarnas centrala tillhåll, Odeon deras alltmer nergångna värmestuga. I samband med omfattande renoveringar har lokalen krympts, men den ursprungliga jugendinredningen behållits. Marmorklädda väggar, glittriga ljuskronor, växtlikt mönstrade mässingsdetaljer.

Numera har också lokalen där Cabaret Voltaire spelade fått liv igen. Tusentals Zürichbor demonstrerade vid 2000-talets början för att det övergivna 1300-talshuset i gamla stan, Niederdorf, skulle rustas upp. Som en levande påminnelse om bedrifterna i Zürich Dada, vars verser utan ord, automatiska skrift och simultanpoesi förblivit fortsatt livskraftiga uttrycksformer. Efter omfattande restaurering öppnade Dadahaus på Spiegelgasse 1 hösten 2004, som en kunskaps- och mötesplats, inklusive ett mindre kafé.

Vad är en klassiker? Simplaste svaret är en företeelse eller ett verk som har kraften att överleva. Som inte talar bara till nyhetens behag eller till den tid när de först kommer till. Utan som lyckas väcka intresse på nytt. Hos nya

generationer med andra värderingar, som ser och uppskattar annat än samtiden gjorde. Nya tolkningar läggs till de gamla, nyanserna blir fler allteftersom tiden går. Tidlösheten tar över. Något som i högsta grad gällt såväl dadaisternas verk som deras stamhak vid Limmatquai.

HUGO LAUBI, 1920

FAKTA

CAFÉ BAR ODEON

Limmatquai 2

Tel +41 44 251 16 50

www.odeon.ch

CAFÉBAR CABARET VOLTAIRE

Dadahaus

Spiegelgasse 1

Tel +41 43 268 57 20

www.cabaretvoltaire.ch/cafebar

